

ПРИДЕСНЯНСЬКА КНИЖКОВА ПОЛИЦЯ

ПІСОЧНИЙ ГОДИННИК

У літературному житті краю сталася вельми приємна подія: в сумському видавництві «Мрія» побачила світ нова книга прози Юрія Царика «Пісочний годинник». Її обкладинку добре, зі смаком ілюструвала талановита художниця Ірина Проценко.

Юрій Миколайович Царик народився 1938 року (у місті Чернігові, де жив до 1954 року. Закінчив філологічний факультет Сумського педагогічного інституту, в якому потім працював викладачем німецької мови. Останні півтора десятиріччя — редактор Сумської державної телекомпанії.

У його доробку — численні публікації в колективних збірниках, журналах «Перець», «Вітчизна», «Березіль», «Українська культура», книжка «Нетипові типи» (сатира і гумор, «Прапор», 1983 рік).

І ось нова робота вже члена Спілки письменників України.

«Пісочний годинник» — це не тільки назва книги та одного з оповідань, це — образ швидкоплинного часу, який вимірюється в автора не роками, місяцями, хвилинами, а тим, чим він наповнений.

До цієї книги увійшли 23 твори — новели і оповідання. Зазначу, що всі вони написані на високому художньому рівні. Це переконливо видно хоча б із таких творів, як «Сон», «Гонитва за сонцем», «Демони», «Вогонь від запальнички», «Ковток води криничної», «Пісочний годинник». У книзі жорстко витримуються, як стиснуті пружини, надто складні жанри новели і оповідання. Тут не відчувається «перевитрати енергії» оповідача. Ефект досягається насамперед чіткою композиційною побудовою, абсолютною відсутністю будь-якої зайвщини (маю на увазі натуралізм і словесні кучерявості, які, на жаль, полонять твори багатьох українських письменників), правдивістю характерів. Це, зокрема, і відзначає відомий український письменник Михайло Шевченко у передмові до книги, «висока культура письма, тонкий психологізм, добротні діалоги — все це притаманне прозі Юрія Царика — прозі чесній і драматичній».

Всі твори у цій збірці читаються з неослабним інтересом. Вони про любов у різних проявах її життєвого драматизму. Зображуючи своїх героїв, автор виходить із загальнолюдських цінностей. Головний критерій для нього — це правда життя без лакування і підфарбовування. Любов і ненависть, добро і зло, правда і кривда — морально-етичні категорії заповнюються, як золотаві чарунки щільника, певним соціальним змістом лише за умови їх розгляду в контексті того чи іншого твору. Центральний герой виступає під різними іменами, це людина наділена багатьма прекрасними душевними якостями, котра помічає багато й розуміє глибоко, і тому думки та почуття його не можуть не хвилювати. Вони настільки типові, що болять всім. Розвиваючи одвічну тему любові, обдарований прозаїк черпає сили із первозданих народних джерел, що не висихають під вітрами часу.

Герої його не причисано-однозначні, як це нерідко буває, а складні у своєму внутрішньому світі, живеться їм досить непросто, як, наприклад, тому ж Седіку з оповідання, що дало назву збірці («Спокоєників», — внутрішньо усміхнувся він, — люди страждали і божеволіли, кінчаючи самогубством і єдналися з Богом, прагнучи смислу життя — і досі не давали відповіді на це вічне питання, але ж вона надзвичайно проста, і він, Седик, знайшов цю просту відповідь не в книжках, а ціною власного досвіду, особистих втрат молодості, любові, смертей своїх найближчих і найдорожчих, всеїдної, ненажерливої самотності і, нарешті, усвідомлення свого кінця, не далекого і абстрактного, як інколи легковажно приходить у рожеву уяву скептичної юності, ніби для того, аби спеціально поіронізувати над ним, а реального такого, що вдень дихає тобі в потилицю гаряче і волого — наздожену, слабенький ти мій, наздожену! — вночі ж прямо-таки по-домашньому, як давньому знайомому, заглядає в силіміць закриті від безсоння очі, підморгує: «Хе-хе, невже ти думав, чоловічку, що тебе мине наша сізя? Отоді-то Седик зрозумів, — як безвихідь — просте і звичайне: «Смисл життя в самому житті...»)

Як делікатно, вшукано написано психологічну новелу «Хижий блиск місяця» —

про людодіство у страхітливому 1933 році. Вона, немов той айсберг, має глибинний підтекст (як і більшість новел книги), що спонукає читача до роздумів і узагальнень. Та, власне, це і є стрижень творчості автора.

У книзі колоритні і виразні портрети персонажів. Вони написані ощадливо, зримо, індивідуалізовано. І головне, деталі цілої галереї портретів працюють, як кажуть, на характери персонажів.

Так, у оповіданні «Пісочний годинник» прозаїк зображує свого головного героя Седика, якого, мов голобля по голові, б'є повсякденне життя. Ось діалектика його портрета: «Та який з нього дід? Обличчя моложаве, у чорній пишній чуприні — ані сивинки». А згодом життя наклало на нього таку печаль: «І змійки зморшок жваво ворухнулися у нього під очима і розповзалися по всьому обличчю».

Вдалим є і портрет фронтового лікаря у новелі «Яблуна цвіте»: «Неголений, маленький чоловік з сірим обличчям і зіщупленими почервонілими очима...» Або ось який створено портрет сільської жінки Шури у новелі «Ковток води криничної»: «Шура соромилась, кров, мабуть, підступала їй до лица, але було воно таким жовтеньким і зморшуватим, що рум'янець вже не виступав на ньому». Іще штрих до її портрета домальовує прозаїк: «А Шура сиділа на краєчку стільця, непомітна, як повітря, звисавши руки в ясну спідницю між колін».

Іскриться гумор, зокрема, у новелі «Мокій», де об'ємно і своєрідно подано характер сільського діда, який пройшов крізь нетрі фашистських концтаборів і залишив у собі чистонародний гумор. Новеліст майстерно змальовує портрет Мокія: «На його обличчі — завжди блаженна посмішка, рота він не закриває, тому з-під обвислої нижньої губи завжди жовтіють рідкі прокурені зуби. Чуб у Мокія кучерявий і з густим сріблом, розкуйовджений, очі — просто-таки ангельські, голубі й наївні, як у школярика. Ось тільки обличчя переоране глибокими зморшками. Здається, якби скласти їх в одну, то вистачило б на дорогу через тороди до Маниної хати».

І таких прикладів можна було б наводити чимало. Чудово змальовує Юрій Царик чарівну красу природи рідної землі. Найбільше йому до вподоби осінь. І відрядно, що вона у нього скрізь різноманітна, неповторна. Ось якою ми її бачимо в оповіданні «Пісочний годинник»: «Осінь, яка обступила його з усіх боків золотими, червоними, черленими і незбагненими відтінків барвами дерев, кущів, огортала душу легким, як прозорий туманець, смутком».

Важливого значення надає автор формі творів. Вона чітка, цілісна. Фраза Ю. Царика має свою ритміку та мелодику, що, зрештою, створює музичність новел і оповідань.

Юрій Царик — тонкий стиліст, майстер психологічного діалога. Люди у нього розмовляють, як у житті, просто і образно, виразно і зримо без традиційних псевдоукраїнських кучерявостей. Слово у нього стоїть на тому єдиному місці, де воно повинно стояти.

Приємно, що в наш час, коли кіоски і тротуари в містах завалені літературним ширвижком, побачила світ гуманна, сповнена доброти, талановита книжка земляка. Для вимогливого, з добрим смаком читача — це гарний дарунок.

Віктор СКАКУН.

МАЛОВІДОМІЙ КУЛІШ

З творчою діяльністю таких видатних представників української культури, як, наприклад, Пантелеймон Куліш, сучасний читачський загальний ознайомлений досить докладно. Останнім часом твори його друкуються невеликими тиражами. Незрівнянно менше відоме його особисте життя, що становить зміст найворушливіших сторінок біографії нашого земляка. На жаль, ґрунтовного життєпису визначного діяча української культури XIX ст. П. О. Куліша за радянських часів видано не було, як немає великих досліджень творчої спадщини митця. Ще на початку 20-х років XX ст. М. Могилянський, О. Дорошкевич, П. Рудін, М. Зеров, Е. Кирилюк, В. Петров намагалися розпочати дослідження його творчості. Та їхня ініціатива не була підтримана. Прикро, що лише тепер ми розпочинаємо осягати велич Куліша без ідеологічних застережень, повільно і неспішно добираючись до його творинь.

І все ж, і все ж... Мова піде про книгу В. Петрова «РОМАНИ КУЛІША». Цей твір увійшов до збірника разом з розвідкою П. Зайцева «Перше кохання Шевченка» та повістю того ж таки В. Петрова «Аліна і Костомаров». (К.: «Україна», 1994. — 320 с.).

Автор цієї книги Віктор Платонович Петров (1894—1969) був вченим-універсалом. Видатний етнограф, археолог, мовознавець, він зробив багато і в історії літератури, де його цікавили Сковорода, Костомаров, Гоголь, Шевченко і насамперед П. Куліш.

Очевидно, не даремно ним так пильно цікавився, бо й сам був «Кулішевого духу», мав у собі, немало й від авантюриста. Але не про це зараз йдеться, а про одну з його найкращих книжок, яка й досьгодні зберегла наукове й естетичне значення.

Книга В. Петрова «Романи Куліша» вперше побачила світ у Києві 1930 р. Це захоплююче читання, одна з цікавих спроб розібратись у духовному світі й у міру його пізнати одного з найвизначніших й найсуперечливіших, найскладніших діячів української культури XIX ст.

Доля простелила для Пантелеймона Олександровича Куліша довгий життєвий шлях. Народився Куліш 7 серпня 1819 року в містечку Воронежі Глухівського повіту Чернігівської губернії. Все життя його пов'язане з Чернігівщиною. Навчався у Новгород-Сіверській гімназії, довгий час жив і працював на хуторі Мотронівка біля Борзани. Тут його і поховано 1897 р. Цікаво відзначити, що дія більшості ніжних романів П. Куліша, про які йде мова у книжці В. Петрова, теж відбувалась на Чернігівщині.

«Романи Куліша з Милорадовичівною, Марком Вовчком, Глібовою, Ганною Рентель — ті Кулішеві романи, що про них ми маємо певні відомості, припадають на другу половину 50-х і на початок 60-х років, на час від року 1856 до року 1862. Кулішеві було вже тоді 38—43 роки... Отже, його романи — це романи зрілої, літньої людини, якій уже під сорок і за сорок, яка в своїй громадській і літературній діяльності переживає розквіт творчих можливостей, здійснює найкращі прагнення й найприродніші мрії молодих мрій, стверджує своє соціальне призначення, але в інтимному, особистому житті гостро і гірко починає відчувати серйозну зів'язість, хандрилу втому, дратливу й знервовану байдужість», — такими словами починається розповідь про інтимне життя П. О. Куліша. А далі йде мова про жінок, які чарували митця. У книзі дуже багатий документальний матеріал, добре використані щоденникові записи та листи різних років Пантелеймона Олександровича. Наприклад, фраза з Кулішевого листа від 2 серпня 1856 року «Тепер мене прив'язано матеріально й морально до Петербурга, а душа моя прагне на Україну за поетичною живою!» надзвичайно влучно виявляє відношення Куліша до України після того, як він осівся в Петербурзі на початку 1856 року. Тепер його перебування в Мотронівці, Качанівці, Чернігові — це джерела поетичного натхнення.

У книзі дуже цікаво і гарно подані портрети жінок, яких кохав Куліш: «Олександра Милорадовичівна головою стояла вище звичайної поміщицької панночки XIX ст. Напівукраїнка, напівфранцуженка — мати її була француженка з Швейцарії, — вона сполучувала в собі властивості українки і вдачу француженки. Прегарна блискуча красуня, ставна й граціозна... «Божественною красою», «гарною дівчиною», «панною між паннами» і всякими іншими голубливими епітетами визначає Куліш степову вроду калюжинської панночки». (Тепер с. Калюжинці Срібнянського району Чернігівської області).

Познайомилися вони у серпні 1856 р. в Качанівці у Тарновських, де гостював тоді Куліш. Познайомилися, заприятелювали, а потім прийшло кохання. Роман Куліша з Милорадовичівною був «платонічним». Так називав його О. Дорошкевич. Тим часом роман із Марком Вовчком, що припадає на ті роки, що й роман з Милорадовичівною, й тягнеться одночасно й паралельно з цим останнім, набув форм, треба гадати, з самого початку зовсім-таки не платонічних: «Славнозвісна Марко Вовчок взагалі, здається, негативно ставилася до платонізму. Вона воліла починати кохання з того моменту, на якому воно, звичайно, губить будь-які прикмети платонізму».

Вперше побачилися вони в серпні 1857 р. в Мотронівці Борзенського повіту, в маєтку Білозерських, де, на той час у своїх рідних жила О. М. Білозерська (Ганна Барвінок), дружина Куліша. От як описує цю зустріч В. Петров: «Об одинадцятій годині 26 серпня 1857 року виїхала Марко Вовчок із Чернігова і того ж дня о дев'ятій увечері була вже в Мотронівці. Ніжин минули, найняли собі у Жукові вольних за сім рублів. Уже затемно приїхали до Мотронівки. «Стрив мене пан Куліш. Я його наче перше бачила, зараз і пізнала, і жінка його мене привітала хоршенько». А тут і Василь Тарновський: «Здорові були, землячко!» — люб'язно привітав Марковичеву Василько, «благий юноша», «козак лейстровий», як звав його Куліш. Був цей «козак лейстровий» у козацькому вбранні: у синіх шароварах, в сорочці вишиваній та в чемерці. Тоді саме входило в моду носити селянське вбрання. Куліш пишно-величково павою розпущав свій райдужний хвіст риторичного захопленого піднесення перед Марком Вовчком. Пишався сам із своїх компліментів, ніби сам себе він уславляв. Був Куліш отака людина, що любив говорити широко, розлого, вишукано з прикрасами. Милувався з своїх слів. Любив, щоб його слухали. Кокетував... Він справив якнайкраще враження на Марковичеву: такий милий!..».

А потім були інші зустрічі, побачення і розлуки. Відносини їх були не дуже тривалими, але принесли багато переживань їм обом. Вже у 1859 р. Куліш пише: «Марія Олександрівна спочатку захопилася мною, як людиною, що стоїть вище за інших, але, коли зустріла людину, що здалася їй ще вище, вона охолонула до мене, та охолонувши, тримала й далі мене, бозна чому й для чого, дуже близько коло

себе. Вона ніколи не давала мені «разуверитись» в її любові... але... її легковажність та зрадливість згубили мене». Мова йшла про те, що Марко Вовчок на той час вже віддала перевагу Тургенєву.

Не минуло багато часу, як 1860 рік приніс для Куліша два нових знайомства й два нових романи — чернігівський роман з Параскою Федорівною Глібовою, дружиною Леоніда Глібова, відомого байкаря, та полтавський роман з Ганною Павлівною Рейтель.

Ще багато цікавих подробиць стосунків П. О. Куліша з жінками знайде читач у книжці В. Петрова «Романи Куліша». Вона викличе інтерес у широкого кола читачів.

Ірина КАГАНОВА.

Є І БОРЗНЯНСЬКИЙ ЛІТОПИС!

Історія України сьогодні — одна з найбільш занедбаних українознавчих дисциплін. Протягом десятиків, а то й сотень років імперія робила все, щоб позбавити нас минулого, деформувати його і пристосувати до великодержавної імперської історії. А місцеві «князьки», щоб догодити центру, боролись не тільки проти власної національної незалежності, а й проти власної культури, мови, історії.

Особливо занедбаною була історія окремих регіонів.

Тому з великим задоволенням і вдячністю сприймається книга М. Москаленка «На берегах Борзни-ріки». Це перша спроба зібрати по крупинці все написане і не-написане про історію борзнянського краю, заповнити, бодай частково, ті великі прогалини, що існують у вітчизняній історії. Автор опрацював багато архівних матеріалів, документів, окремих публікацій, свідчень і спогадів сучасників.

Робота написана в стилі роздуму. Тут багато власних висновків, аргументованих припущень. Автор прагне об'єктивно аналізувати історичні процеси і факти, мислить по-сучасному, у відповідності із зміною критеріїв і підходів української історичної науки до минушини свого народу.

Усі розділи рівноцінно важливі й цікаві, проте особливий інтерес становить частина друга «Люди і роки». Розділи насичені маловідомою інформацією про наших славних земляків.

Робота борзнянського журналіста — гарний посібник для вчителів та школярів.

Іван ПРОЦЕНКО.

СВЯЩЕННЕ ЗАКЛИНАННЯ СЛІДУ,

або Сторінки діяльності чернігівського антифашистського підпілля

Кілька літ тому я мала добру нагоду познайомитися з рукописом книги завідувачою відділом краєзнавства обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Короленка Людмилі Студьонові «Не склонившие головы». Він був високо оцінений літераторами. І, зокрема, письменником Борисом Гусевим, який писав: «Рукопис заслуговує серйозної уваги. Автор збрала великий матеріал про героїв чернігівського підпілля і систематизувала його, знайдена моральна авторська позиція. І це — результат великої роботи...».

Та книзі, на жаль, не судилося побачити світ. Але Людмила Валентинівна не полишила цю справу, продовжувала пошук.

Велику дослідницьку роботу вів і журналіст з обласної «молодіжки» «Гарт» Яків Ковалець.

Окремі публікації обох з'являлися час від часу в місцевій періодиці. А пошук тривав понад два десятиліття. Ретельно вивчалася складна ситуація в Чернігові за часів фашистської окупації. До багатьох документів про окупаційний режим шлях був закритий, що значно ускладнювало роботу, створювало додаткові труднощі. І все ж, об'єднавши зусилля, Л. Студьонова та Я. Ковалець зуміли зробити ветеранам війни, усім чернігівцям напередодні 50-ліття Великої Перемоги чудовий подарунок: вийшла друком їх спільна книга «Заклинання сліду» (Начерки про антифашистське підпілля у Чернігові), побудована на достовірних даних — архівних документах, спогадах учасників тих подій, очевидців.

І хоча автори зазначають, що не претендують на вичерпний показ безкомпромісної боротьби чернігівців з ненависним ворогом, книга вражає надзвичайною достовірністю, глибиною аналізу, об'єктивністю та ретельною перевіркою подій і епізодів тієї пори.

Напередодні загарбання гітлерівцями Чернігова у лічені дні й тижні міських партій на чолі з Ф. І. Коротковим складав багато зусиль до організації підпільних месницьких груп у місті, діяльність яких починалася в дуже нелегких трагічних умовах. Перші зв'язкові підпільного обкому партії потрапили до рук фашистів і загинули в катівнях. Але Чернігів все-таки героїчно боровся з окупантами. Місцеві підпільники створювали окремі групи, встановили зв'язок з розвідгрупою Червоної Армії, керованою К. С. Гнідашем (Кімом), із антифашистськими організаціями Яцівського та Подусівського концтаборів, вели агентурну розвідку, брали участь у диверсіях на залізниці, шляхах, на важливих об'єктах (зокрема, ТЕЦ, заводі «Жовтневий молот»), псували обладнання, створювали аварійні ситуації, рятували жінок та дівчат від вивезення на каторжні роботи до Німеччини.

«З червня до вересня 1943 року підпільники станції Чернігів, якими керував Грицько Маркін, засипали піском 52 букси вагонів, пустили у повітря поїзд на перегоні Левковичі — Малейки з пошкодженням двокілометрової колії, з перервою руху на дві доби, чотири рази виплавили паровозні букси, 12 разів мінували поїзди і паровози...».

Місто, в якому лютувала «Зондеркоманда-4А», боролось, стікаючи кров'ю. У катівнях гинули народні месники. І серед них підпільники Петро Роговський, Петро Сірий, Микола Галанов.

Для знищення партизанів і підпільників до Чернігова з Франції прибула 399 німецька оберфельдкомендатура.

І скільки б не тривали суперечки про чернігівське підпілля, автори на основі достовірних документальних джерел переконують читачів, що боротьба була безкомпромісною, що кожен крок підпільників був між життям і смертю, що групи, об'єднані Олександром Михайленком, зробили чималий внесок у загальнонародний двобій з коричневою фашистською чумою. Тож не варто сьогодні так скептично доскіпуватися до кількості розклеєних листівок, дискутуючи про ефективність дрібних диверсій чи саботажу, масштабність тих чи інших операцій. Схилюмо голови перед пам'яттю полеглих, вклонимося їх подвигу, усвідомлюючи, що вони наближали Перемогу, як могли, поклавши життя на оltар незалежності рідного народу.

А «Заклинання сліду» візьмуть до рук всі, кому не байдужа грозова історія нашого народу.

Ольга ЧЕРНЯКОВА.

ВИДАННЯ ПРО САМОБУТНЮ УКРАЇНСЬКУ КУЛЬТУРУ

У 1994 р. столичне видавництво «Либідь» презентувало книгу «ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ». Ця ґрунтовна праця створена видатними українськими вченими та мистецтвознавцями Іваном Крип'якевичем, Володимиром Радзикевичем, Миколою Голубцем, Степаном Чарнецьким та Василем Барвінським у 30-ті роки. В яскравій та доступній формі автори подають основні відомості про розвиток українського письменства, образотворчого мистецтва, театру та музики від давніх часів до першої третини ХХ століття.

Перший розділ книги «ПОБУТ» підготовлений професором Іваном Петровичем Крип'якевичем (1886—1967). У період застою більшість його праць замовчувалась, основний науковий доробок пильно оберігався у спецфондах. Сьогодні ім'я професора, як і десятків інших вчених, поступово повертається у плани видавництва, на сторінки журналів. Цей розділ книги знайомить читачів зі звичаями і традиціями нашого народу протягом віків. Автор розповідає про давні вірування слов'ян, введення християнства, заснування монастирів, ведення домашнього господарства, розвиток промислів, торгівлі, в тому числі і на Чернігівщині. Цікаво подаються описи панської садиби, селянської хати, одягу, а також української кухні, притаманної Придесенню. Яскраво змальовано святкування весілля, народини дитини, хрещення, наведені найбільш поширені слов'янські імена для чоловіків та жінок. Не обминув увагою автор і стану освіти в Україні. Читач має змогу ознайомитись із матеріалом про колеґіуми (в т. ч. і в Чернігові), Острозьку та Києво-Могилянську академії, а також про початкові школи, шкільні звичаї, перші гімназії. Варто звернути увагу на матеріал про козацьку державу, започатковану Запорізьким Військом, про місце і роль гетьмана і старшини, про гетьманську столицю в Чигирині, Батурині, Глухові.

У другому розділі книги «ПИСЬМЕНСТВО» автор Володимир Радзикевич розглядає вплив візантійської культури на українську літературу, а також неабияке значення для українського письменства західноєвропейської літератури та культури. Це яскраво позначилося на перекладі Св. Письма — Пересопницького Євангелія (1556—1561 р.р.). Серед письменників середньої доби розвитку української літератури

найоригінальнішим, без сумніву, був Іван Вишенський. Значну увагу приділяє автор його творчості. Багатий відділ письменства середньої доби складають вірші побутові та історичні, розвивається драматичне письменство, інтермедії, вертепи, що мало місце і на Чернігівщині. Велике значення мають думи та козацькі літописи. Серед них, безперечно, слід виділити «Літопис Самовидця» та «Літопис Самійла Величка», в яких відображена і Чернігівщина тієї епохи. Значне місце у розділі відведено творчості видатних українських письменників І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, Т. Шевченка, П. Куліша, життя і діяльність якого пов'язані з Чернігівщиною. Літературна спадщина Куліша дуже багата і різноманітна. Це поетичні збірки, поеми, оповідання й повісті. Найзначнішим його твором є, звичайно, повість «Чорна рада», дія якої відбувається у Ніжині 1663 р. Далі автор знайомить читачів із творчістю Марка Вовчка, Ганни Барвінок (їх творчість також пов'язана з Чернігівщиною), Степана Руданського, Юрія Федьковича, визначного українського байкаря Леоніда Глібова, що жив і працював у Чернігові і в 1861 р. розпочав видавати газету «Черніговский листок». Значну увагу приділяє автор творчості Івана Нечуя-Левицького, Панаса Мирного (деякий час працював у Прилуках), Бориса Грінченка (життя його пов'язане з Черніговом), Івана Карпенка-Карого, Михайла Драгоманова. Особливе місце в книзі відведено характеристиці діяльності і творчої праці Івана Франка, Лесі Українки, Михайла Коцюбинського.

На початку XX ст. на літературній ниві з'являються нові імена: Володимир Винниченко, Олександр Олесь, Павло Тичина, Максим Рильський, Микола Зеров, Микола Хвильовий. Починається новий етап розвитку української літератури.

Третій розділ книги, написаний Миколою Голубцем, знайомить читачів з розвитком мистецтва від перших століть нашої ери до початку XX ст. Читач дізнається про культуру кам'яної доби, культуру слов'ян, пам'ятки архітектури XIII—XIX ст., про розвиток іконопису, мініатюри, золотарства, народної різьби, килимарства, гончарної справи, гравєрства. Ось що пише автор про чернігівського граєра XVII ст. Леонтія Тарасевича: «Його рисунок доволі простий і правильний, гравірунок у більшій часті офортом, викінчений із великим смаком і легкістю». Значна увага в книзі приділяється образотворчій спадщині Шевченка, а також творчості В. Боровиковського, І. Рєпіна, М. Пимоненка, О. Сластіона (деякий час працювали на Чернігівщині), геніального графіка, уродженця Чернігівщини Юрія Нарбута.

Та найцікавішими для краєзнавців і дослідників історії рідного краю будуть сторінки про мистецтво Києва й Чернігова. Автор детально розповідає про особливості будівництва та архітектуру Спаського собору, Борисоглібської церкви, Успенської церкви, Єлецького монастиря, Іллінської та П'ятницької церков. До книги увійшли також ілюстрації із зображенням Спасо-Преображенського собору та П'ятницької церкви у Чернігові.

Автором розділу «ТЕАТР» є Степан Миколайович Чарнецький (1881—1944) — відомий поет, фейлетоніст, перекладач, театральний діяч, критик і рецензент. Його перу належать збірки поезій «В годині сумерку», «В годині задуми» та ін. У 1913 р. працював режисером і художнім керівником українського театру у Львові. У 1934 р. видав книгу «Нарис історії українського театру в Галичині».

Автор дає нам змогу дізнатись про початок релігійної літургійної драми, західноєвропейської драми, інтермедії та інтерлюдії, які з часом перетворились у сучасні комедії, про епоху мистецької української драми, започатковану Іваном Котляревським своєю «Наталкою Полтавкою» та «Москалем-чарівником», про наддніпрянський (куди входив і театр у Чернігові) та галицький театри, про те, що було спільного і відмінного в їхньому розвитку і становленні.

Останній розділ книги «МУЗИКА» підготував Василь Барвінський. Ім'я цього композитора після десятиліть заборони було нарешті відновлене з нагоди святкування 100-річчя від дня його народження 1988 року, коли з'явилися окремі публікації.

Огляд історії української музики починається з народної пісні. Цікаву оповідь веде автор про церковний спів, який відіграв важливу роль в історії української музики. Великого значення надає В. Барвінський творчості композиторів С. Артемовського, П. Ніщинського, М. Леонтовича, а також Миколи Лисенка та Кирила Стеценка, які неодноразово бували на Чернігівщині, Левка Ревуцького — уродженця чернігівського краю. Автор також подає деякі відомості про музичних виконавців того часу: диригентів, піаністів, вокалістів.

Виклад тексту всіх п'яти розділів книги супроводжується численними ілюстраціями, де зображені пам'ятники архітектури, витвори художників, гравєрів, портрети визначних діячів культури та історичних осіб різних епох, життя і діяльність яких пов'язані з Чернігівщиною. Ця книга — гарний подарунок усім, хто вивчає українську культуру, хто намагається на ниві краєзнавства відшукати щось невідоме. Книга «Історія української культури» допоможе таким ентузіастам вийти на нові пошуки незвіданого.

Алла АНДРЕЙКО.

ФЕНОМЕН РОСІЙСЬКОГО ІМПЕРІАЛІЗМУ

Майбутнє України, як окремої, самостійної нації, залежить від того, чи українська політика зуміє розв'язати проблему «Росія — Україна».

Ще зовсім недавно тема українсько-російських взаємин, незважаючи на гори псевдонаукових трактатів, для національно свідомих дослідників була фактично під забороною і будь-які спроби об'єктивного вивчення цього питання закінчувалися для авторів багаторічними поневіряннями по безмежних просторах Сибіру.

Тому вихід у світ збірника чернігівської «Просвіти» «Україна — Росія. Історія і сьогодення (за матеріалами науково-практичної конференції)» є подією. У цьому зв'язку слід привітати як видання, яке стане в нагоді всім для наукового дослідження українсько-російських стосунків з погляду наших політичних змагань.

У центрі уваги авторів розвідок поставлені малодосліджені і надзвичайно гострі проблеми, які у читачів, вихованих на комуністсько-імперських догмах, викличуть неоднозначну реакцію. Адже статті М. Адаменка «Чи була Росія Руссю?», О. Апанович «Богданові статті: правда і міф», С. Бутка «ОУН і російське питання» та ін. руйнують багато міфів російської шовіністичної ідеології, показують історичні корені російського імперіалізму. Є чимало загадкових сторінок у тому історичному феномені, який має назву «Російський імперіалізм». У його основах є щось містичне, ніби релігійне. Докопатись до їх суті — важке завдання. І тому спроба авторів збірника об'єктивно дослідити історичні основи російського імперіалізму є надзвичайно важливою для вироблення стратегії й тактики боротьби проти найлютішого ворога української державності на сучасному етапі. Адже наше незнання Росії — це допомога російському імперіалізму, який не раз, як підкреслює проф. Ю. Кочержинський, змінював маски, «востанне, зовсім недавно. Коли «комуністична» маска зносилася й стала непотрібною, її кинули нам на розтерзання. Ми й лупцюємо те порожнє опудало» (с. 31), а справжнім ворогом народів є імперія, незалежно від того, якою маскою — християнською, комуністичною чи демократичною вона користується для прикриття й виправдання своїх злочинів» (с. 31 — 32).

Саме тому вкрай потрібною на нинішньому етапі державотворення є радикалізація діяльності патріотичних сил українського суспільства. Вона включає в себе, на думку Л. Лук'яненка, такі напрямки діяльності, як:

- а) виховання народу історичною правдою;
- б) приватизація;
- в) символіка;
- г) мова;
- д) армія і кордони. (с. 9)

Саме від активності національно-демократичних сил залежить, наскільки швидко люди зможуть подолати нав'язувані десятиріччями міфи імперської ідеології. За зміну свідомості людей необхідно боротися. Для прихилення до себе виборців, необхідно тепер і постійно трудитися на зміну їхньої свідомості, наголошує Л. Лук'яненко (с. 10).

Звичайно, тема українсько-російських взаємин не обмежується колом проблем, порушених авторами збірника. Вона ще чекає ґрунтовних, об'єктивних досліджень. Зокрема, надзвичайно актуальним є вивчення проблеми спільної боротьби українських патріотів і здорових, позбавлених імперсько-месіанської ідеї, сил російського суспільства (А. Сахаров, В. Буковський, С. Ковальов, Ю. Афанасьєв, В. Новодворська та ін.) проти російського шовінізму, за права людини, за права нації.

Вкрай потрібним є, як підкреслював у свій час М. Демкович-Добрянський у ґрунтовній праці «Україна і Росія (історичні нариси на теми російського імперіалізму)», яка побачила нещодавно світ завдяки львівській «Просвіті», залучення російського народу у боротьбу проти імперіалізму. Важко переоцінити значення вивчення проблеми українського внеску до розвитку російської культури, а також позитивного впливу кращих досягнень російських митців різних етапів історії (К. Рилєєв, В. Астаф'єв, В. Висоцький та ін.) на формування громадської свідомості українського народу.

І тому дане просвітянське видання, не претендуючи, на відміну від комуністичних «трактатів», на істину в останній інстанції, є першою і, сподіваюсь, не останньою спробою об'єктивного, справді наукового висвітлення цієї непростой, але вкрай актуальної теми.

Володимир ЄРМАК.

м. Чернігів.